

7. Personnel Management: uchebnik dlya vuzov / pod red. T.Yu. Bazarova, B.L. Eremina. – M.: YuNITI, 2006. – 560 s. [Elektronniy resurs]. – URL: <<http://buklib.net/books/29567/>>. (in Russian)

8. Yurova I.V. BI TO BE: Consulting in the Mirror of Russian Business / I.V. Yurova. – SPb.: BHV-Peterburg, 2013. – 240 s. (in Russian)

УДК 374.091.3

Ващенко Любов Іванівна – фахівець з інформаційних технологій Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

E-mail: vashchenkolyubov@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОРΟΣЛИХ – ВИМОГА ЧАСУ

Анотація. У статті проаналізовано складові громадянської компетентності дорослих у сучасному суспільстві. Перша складова – громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави. Друга – громадянські вміння, що передбачають участь у соціально-політичному житті суспільства та практичне застосування знань і сформованих навичок. Третя – громадянські цінності, ставлення, установки, серед яких виокремлено загальнолюдські, демократичні, національні.

Ключові слова: громадянська компетентність; дорослі; громадянські знання; громадянські вміння; громадянські цінності.

Vashchenko Lyubov – Specialist of Information Technology of the Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine
E-mail: vashchenkolyubov@ukr.net

THE FORMATION OF ADULTS' CIVIL COMPETENCE: CURRENT CHALLENGE

Summary. The author analyzes the components of the civil competence of adults in modern society. The first component is the civil knowledge, which formed on basis ideas about the forms and methods of operation of the citizen in the political, economic, social and cultural environment of a democratic state. The second component has a civic skills, which include participation in the socio-political life of the society and the practical application of knowledge and skills formed. The third component is the civic values, relationships, attitudes, among which are the universal, democratic and national.

Key words: civil competence; adults; civic knowledge; civic skills; civic values.

Вступ. Формування громадянської компетентності дорослих в умовах розбудови української державності є актуальною проблемою сьогодення. Незалежна Україна потребує фахової, спеціалізованої, систематичної, методично виваженої підготовки громадян, здатних жити в умовах демократії, використовувати відповідні чинному законодавству України моделі поведінки і способи діяльності, орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних та колективних рішень, володіти процедурами участі у діяльності політичних інститутів, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

Аналіз досліджень. Одним із головних завдань сучасної освіти дорослих в Україні є створення умов для формування громадянської компетентності, що передбачає активну участь в житті демократичного суспільства задля задоволення як особистих, так і суспільних інтересів. Це питання було предметом розгляду в багатьох сучасних дослідженнях із педагогіки, психології, політології, соціології. Зокрема, в роботах вітчизняних науковців В. Сухомлинського, І. Беха, Г. Васяновича, О. Докуніної, Т. Єлагіної, Н. Потапової розглядаються питання громадянської освіти й виховання молоді в Україні. Зарубіжні дослідники Г. Алмонд, С. Верба, Р. Даль, Ю. Підлісна, В. Степаненко порушують проблеми значущості становлення громадянської культури та громадянської компетентності в сучасних умовах розвитку пострадянського суспільства.

Вагомий внесок у висвітлення сутності громадянської освіти, як важливого чинника державо-творчих процесів, а також структури громадянської компетентності, психолого-педагогічних та народознавчих основ її формування вносять О. Сухомлинська, Р. Арцишевський, В. Поплужний, М. Боришевський, О. Киричук, Т. Завгородня, Л. Крицька, П. Ігнатенко та ін.

Мета статті – проаналізувати складові громадянської компетентності дорослих. У дослідженні використані *методи* аналізу літературних джерел, дедукції та індукції під час його опрацювання та висвітлення результатів роботи.

Результати дослідження. Проявом сформованої громадянськості особистості виступає її громадянська компетентність – здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах української державності» [2, с. 6] формування громадянської компетентності розглядається як інтегративна якість особистості, що дає змогу людині відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною.

У нашому дослідженні ми виходимо із розуміння поняття компетентності людини, запропоноване О. Овчаруком: як спеціально структурованого (організованого) набору знань, умінь, навичок і ставлень, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [1, с. 23]. У широкому розумінні громадянську компетентність, як зазначає Ю. Підлісна, можна розглядати як різновид соціальної компетентності, як функція громадянського суспільства, що генерує ґрунт для ефективної і успішної діяльності особистості, соціальних груп і всього суспільства в цілому. У вузькому смислі громадянська компетентність виступає як параметр діяльності особистості, що соціалізована під впливом громадянських цінностей, норм і правил, і який відображається в наявності знань, навичок і вмінь стосовно політичної сфери [4, с. 8–9].

Ми погоджуємося з твердженням Л. Огородник про те, що формування всебічно освіченої, компетентної, толерантної, патріотичної особистості відбувається з обов'язковим урахуванням загальнолюдських цінностей, передусім таких, як: висока повага до закону; пошана до національних цінностей інших народів; права людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості; право на свободу думки, совість, вибір конфесії, участь у політичному житті; обов'язки, що виражаються в повазі до державної демократично обраної влади, національних меншин та їхніх культур тощо [3, с. 64].

У зв'язку з тим, що життя сучасного суспільства є швидкозмінюваним, складним і багатограним, для ефективної діяльності людина має володіти компетентністю в різних його сферах: соціальній, духовній, політичній, економічній та ін. В теорії компетентнісного підходу систему компетентностей складають: *ключові* компетентності (найбільш загальні, інтегровані, мета-предметні), що розвиваються у навчанні всіх предметів і є результатом всієї загальної освіти: формування загальної життєвої компетентності людини як сукупності ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості; *галузеві* компетентності, що формуються в межах окремої галузі або кількох споріднених.

Соціальна, громадянська, підприємницька, ІКТ-компетентність, загальнокультурна, здоров'язберігаюча разом з навчанням протягом всього життя визначені сьогодні як орієнтири розвитку української освіти. Таким чином, громадянська компетентність є однією з ключових компетентностей особистості. Громадянська компетентність особистості є складним, інтегрованим утворенням у цілісній структурі особистості фахівця, складовою його професійної культури та професійної компетентності; результатом оволодіння педагогічною професією; загальною категорією, що уособлює розвиток

громадянськості як особистісної якості, що визначає громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість і суспільно корисну діяльність особистості та готовність до ефективного розв'язання нею завдань громадянської освіти у процесі професійної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей [5, с. 104].

Таке розуміння громадянської компетентності в цілому співпадає з баченням змісту цієї категорії, наданому за результатами дослідження щодо ключових компетентностей у державах-членах Євросоюзу, що було проведено Eurydice (Інформаційна мережа освіти в Європі). Зокрема у цьому документі зазначається, що громадянська компетентність є одною з соціальних компетентностей й означає поінформовану й активну участь особи в житті суспільства, до якого вона належить як на рівні місцевої громади, так і державному та міжнародному рівні [6].

Формування громадянської компетентності передбачає засвоєння дорослим не розрізнених, відокремлених один від іншого елементів знань, умінь, навичок та емоційно-ціннісних ставлень, а системним оволодінням комплексом складових, в яких присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. Цей комплекс містить громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави; громадянські уміння та досвід участі у соціально-політичному житті суспільства та практичного застосування знань; громадянські цінності – норми, установки, якості, притаманні громадянину демократичного суспільства.

Громадянські знання, на основі яких формуються уявлення про форми і способи функціонування громадянина в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави, можна поділити на: філософсько-культурологічні та морально-етичні; політологічні; правові; економічні; соціальні.

Здійснений нами аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що до *філософсько-культурологічних і морально-етичних знань* можна віднести наступне: національні цінності українського суспільства, європейські та загальнолюдські цінності, демократичні цінності, процеси європейської інтеграції та глобалізації, роль Ради Європи, ООН; до *правових* – роль законів у житті суспільства і правослухняну поведінку, права і свободи людини і механізми їх захисту, обов'язки людини і громадянина України, роль законів у демократичному суспільстві; до політологічних: знання про державу Україна, існування законів і необхідність їх виконувати,

сутність демократії, демократичну державу і активну участь громадян в її житті, політичну систему і механізми її функціонування, ознаки парламентаризму, виборчої системи, державні установи України, громадянське суспільство, процеси прийняття суспільних рішень і форми участі громадян у житті суспільства на місцевому, національному, європейському та світовому рівні, контроль громадян над владою; до *соціальних* – знання про правила спілкування між людьми різного віку, норми поведінки у різних ситуаціях; про процеси прийняття суспільних рішень і форми участі громадян у житті громади і суспільства в цілому; про основи співпраці та спілкування з іншими та розв'язання конфліктних ситуацій, про основи ефективної комунікації, вибору конструктивних форм взаємодії з іншими та власної поведінки; до *економічних* – знання про суть ринкових відносин, економічні чинники розвитку демократичного суспільства та ін.

Громадянські вміння передбачають участь у соціально-політичному житті суспільства й використання знань і сформованих навичок, необхідних для ефективної соціалізації у політичній, правовій, соціальній, економічній та інших сферах суспільного життя та пізнання оточуючого світу упродовж життя. Сучасна доросла людина повинна вміти:

- орієнтуватися у проблемах сучасного суспільного життя в Україні, Європі й світі та визначати власну позицію щодо їх розв'язання;
- реалізовувати та послідовно обстоювати і захищати свої інтереси і права людини і громадянина;
- робити свідомий вибір та діяти відповідально у навчанні та повсякденному житті; брати участь в свідомому житті громади та волонтерській діяльності;
- встановлювати контакти, взаємодіяти і співпрацювати з місцевою адміністрацією та місцевими органами самоврядування;
- вести переговори, брати на себе відповідальність, організувати демократичне прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси, потреби інших;
- реалізовувати свої права як споживача і суб'єкта ринкових відносин, визначати професійну спрямованість, власні потреби і можливості у цьому напрямі, зокрема на ринку праці;
- ефективно спілкуватися, виявляючи повагу і толерантність, долати стереотипи, войовничий націоналізм, расизм та нетерпимість
- розв'язувати конфлікти в робочому колективі та сім'ї, колективно обговорювати проблеми;
- знаходити, сприймати й критично оцінювати інформацію з різних джерел, самостійно її досліджувати та застосовувати, формулювати, висловлювати та аргументувати власну позицію;

- використовувати ЗМІ, Інтернет ресурси;
- діяти за правилами, виконувати обов'язки, долучатися до суспільно-корисної діяльності;
- робити свідомий вибір у професійній діяльності та типових ситуаціях повсякденного життя;
- брати участь у колективній дискусії, висловлювати і пояснювати власну точку зору, ефективно спілкуватися, розпізнавати стереотипи, адекватно поводитись у ситуації конфлікту.

Серед громадянських цінностей, ставлень, установок можна виокремити *загальнолюдські* (усвідомлення цінності людини як вищої соціальної цінності, повага до її прав і свобод), *демократичні* (повага до встановлених правил спілкування і поведінки, прагнення до ненасильницького розв'язання конфліктів; прагнення до суспільної справедливості, рівноправності; активна та відповідальна громадянська позиція і розуміння громадянського обов'язку; чесність, відповідальне ставлення до прав і обов'язків; визнання та сприйняття багатоманітності оточуючого світу.), *національні* (повага до законів України; до прав інших людей; плюралізм, міжкультурне взаєморозуміння й толерантність; усвідомлення глобальної взаємозалежності, особистої відповідальності; патріотизм, становлення національної свідомості, належність до рідної землі, народу, повага до національної історії, культури, мови, традицій; відчуття власної гідності, шанування прав людини і свободи особистості).

Умовами ефективного формування громадянської компетентності дорослих є їхня соціальна активність та ціннісний характер соціалізації. Як стверджує О.В. Шестоपालюк, саме в соціальній активності особистісні ставлення людини до дійсності виявляються як її життєві цілі й мотиви включення в діяльність, а мотиви соціальної й професійної активності характеризують на соціально-психологічному рівні її реальні погляди, переконання, відношення, ступінь само актуалізації [5, с. 106].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результатом громадянської освіти має стати сформованість у дорослих громадянської компетентності як складного особистісного утворення. Таким чином, зміст громадянської освіти, що забезпечує формування громадянської компетентності особистості, є сукупністю таких складових: громадянські знання, громадянські уміння, громадянські цінності. Описаний вище комплекс знань, умінь і цінностей набувається у процесі навчання впродовж життя. Сформована компетентність дозволяє людині визначати та успішно розв'язувати, незалежно від ситуації, проблеми, характерні для певної сфери чи виду діяльності.

Громадянська компетентність створює фундамент для появи шляхетних громадянських рис особистості, культивує цінності прав, свобод людини, повагу до прав інших людей, визнання цінностей демократії, мотивування людей до участі у вирішенні проблем громадського життя й, у зв'язку з цим, вміння висувати високі вимоги до результатів своєї праці. У цьому контексті перспективою подальших досліджень є аналіз форм і методів громадянської освіти дорослих в незалежній Україні.

Література

1. Компетентісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 23.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: проект // Педагогічна газета АПН України. – 2000. – № 6 (Червень). – С. 4-6.
3. Огородник Л. Становлення системи громадянського виховання в умовах розвитку української державності / Л. Огородник // Проблеми освіти: зб. наук. праць. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2001. – Вип. 26. – С. 62-67.
4. Подлесная Ю.Е. Гражданская компетентность в современном обществе: политологические аспекты формирования и развития: автореф. дис. ... канд. полит. наук / Ю.Е. Подлесная. – М., 2006. – 19 с.
5. Шестоपालюк О.В. Умови формування громадянської компетентності майбутніх учителів / О.В.Шестоपालюк // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / ред. Л.Л.Товажнянський, О.Г.Романовський. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – Вип. 27 (31) : V Кримські педагогічні читання «Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти» : в 3 ч. – Ч. 1. – С. 102-107.
6. Key competencies. A developing concept in general compulsory education. – Eurydice, 2002 [Електронний ресурс]. – URL: <http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=503>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Bibliography

1. Competence approach in modern Ukrainian education: world experience and Ukrainian prospects / Pid zah. red. O. Ovcharuk. – K. : K.I.S., 2004. – S. 23. (in Ukrainian)
2. The concept of civil education of the individual in the development of Ukrainian statehood draft // Pedagogichna hazeta APN Ukrayiny. – 2000. – № 6 (Cherven'). – S. 4-6. (in Ukrainian)
3. Ohorodnyk L. The establishment of the system of civic education in the development of Ukrainian statehood / L. Ohorodnyk // Problemy osvity: zb. nauk. prats'. – K.: Nauk.-metod. tsentr vyshchoyi osvity, 2001. – Vyp. 26. – S. 62-67. (in Ukrainian)
4. Podlesnaja Ju.E. Civic competence in modern society: political science aspects of the formation and development: avtoref. dis. ... kand. polit. nauk / Ju. E. Podlesnaja. – M., 2006. – 19 s. (in Russian)
5. Shestopalyuk O.V. Conditions for the formation of civic competence of future teachers / O.V. Shestopalyuk // Problemy ta perspektvy formuvannya

natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity: zb. nauk. pr. / red. L.L. Tovazhnyans'kyu, O.H. Romanovs'kyu. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2010. – Вуп. 27 (31) : V Krymski pedahohichni chytannia «Pedahohika vyshchoi shkoly 21-ho stolittia ta formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity» : v 3 ch. – Ch. 1. – S. 102-107. (in Ukrainian)

6. Key competencies. A developing concept in general compulsory education. – Eurydice, 2002 [Elektronnyy resurs]. – URL: <http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=503>. (in English)

УДК 37.377

Литовченко Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

E-mail: irinalyt@ukr.net

ФОРМИ Й МЕТОДИ КОРПОРАТИВНОГО НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі корпоративного навчання, яке здійснюється виробничими структурами з метою навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників, і є відповіддю на виклики, що постають перед сучасною освітою в умовах переходу до ринкових відносин; визначено основні форми й методи корпоративного навчання, виявлено їх переваги й недоліки, встановлено, що їх вибір обумовлений інвестиційними, ресурсними, адміністративно-управлінськими та іншими можливостями організації, метою та змістом заняття, континентом учнів, кваліфікацією викладача. Зроблено висновок, що корпоративна освіта, як складова освіти дорослих, базується на принципах андрагогіки, що впливають з особливостей дорослого учня, й переважно використовує активні методи навчання.

Ключові слова: корпоративне навчання; освіта дорослих; організація; форми корпоративного навчання; методи корпоративного навчання; принципи андрагогіки.

Lytovchenko Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Technical English Department № 2 of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

E-mail: irinalyt@ukr.net

FORMS AND METHODS OF CORPORATE TRAINING IN THE CONTEXT OF ADULT LEARNING

Summary. The article is devoted to the problem of corporate training which is conducted by enterprises for training, retraining and professional development of employees. It is a response to the challenges facing modern education in the transition to a market economy. The basic forms and methods of